

УДК 631.15
JEL: Q10, Q12

Микола Шульський

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького
Україна*

ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ: СТАН І МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті проведено дослідження функціонування наявних в умовах сучасності різних форм господарювання в різних сферах аграрного виробництва. При цьому основну увагу сконцентровано на три найбільш поширені форми, функціонування яких відображається в діяльності трьох груп організаційно-господарських структур, а саме: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення. Кожна форма аграрного господарювання має перспективу розвитку, займаючи певну нішу в складних процесах продукування сільськогосподарської продукції.

***Ключові слова:** форми господарювання, сільськогосподарські угіддя, аграрне виробництво, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, господарства населення.*

Николай Шульский

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины
и биотехнологий имени С. З. Гжицкого
Украина*

ФОРМЫ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В АГРАРНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ: СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ

В статье проведено исследование функционирования действующих в условиях современности различных форм хозяйствования в различных сферах аграрного производства. При этом основное внимание сконцентрировано на три наиболее распространенные, функционирование которых отражается в деятельности трех групп организационно-хозяйственных структурах, а именно: сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства и хозяйства населения. Каждая форма аграрного хозяйствования имеет перспективу развития, занимая определенную нишу в сложных процессах производства сельскохозяйственной продукции.

***Ключевые слова:** формы хозяйствования, сельскохозяйственные угодья, аграрное производство, сельскохозяйственные предприятия, фермерские хозяйства, хозяйства населения.*

Mykola Shulskyi

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies

FORMS OF MANAGEMENT IN AGRICULTURAL PRODUCTION: STATE AND DEVELOPMENT OPPORTUNITIES

The article deals with the conducted research of functioning existing under the conditions of present various management forms in different sphere of agrarian common forms, the operation of which is reflected in the activities of the three groups organizational and economic structure, namely agricultural enterprises, farm economies and households.

These forms of management have and use in their activities different in terms of areas of agricultural land, produce the number of different types of agricultural products, hold unequal number of livestock of farm animals. This focused attention on research results for the functioning of the new Ukraine, but effectively functioning for many centuries in advanced countries in the world space, farm forms of management.

To establish certain trends and law to develop effective forms of the control, used in farm economy of Lviv region in 1990–2015 years. This approach is achieved by comparing the rate of agricultural development of socialism era (1990) and in the era of market reforms (1995 and behind its limits). Comparing economic era that has passed from the era, is formed objectively and can identify opportunities for the development of forms of economic conditions both current and future. The research results give reason to assert that every form of agrarian entity has future development, taking this or that niche in compound processes of agricultural production output.

***Key words:** forms of management, agricultural land, agricultural production, agricultural enterprises, farm economies, households.*

Постановка проблеми. Реформування різних сфер аграрних відносин в Україні, що почалося в кінці ХХ століття й продовжується до теперішнього дня, зумовило корінні зміни у веденні сільськогосподарського виробництва. Передусім це стосується форм господарювання. Колишні організаційно-господарські структури соціалістичного типу (колгоспи, радгоспи, міжгосподарські підприємства та об'єднання тощо) прискореними темпами почали реформувати, як тоді передбачалося, у господарства ринкової орієнтації: акціонерні товариства, агрофірми, підприємства з обмеженою відповідальністю й інші. У період початкового реформування у сферах аграрної економіки почало розвиватися українське фермерство. Досить також нагадати, що розвиток фермерського руху зумовив створення фермерських господарств значно раніше, ніж було прийнято Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» [3]. Фермерство було створено, однак надії, які покладали реформатори на цю форму аграрного господарювання, залишилися скоріше добрими й обнадійливими намірами, ніж результативними наслідками його діяльності.

Одночасно варто відзначити, що в період аграрних реформ одна форма ведення сільськогосподарського виробництва не зазнала реформувальних руйнацій, зберегла свою самобутню діяльність і забезпечила виробництво певного обсягу аграрної продукції і тим самим зберегла аграрну галузь від

повного колапсу. Це були господарства населення, власники вели свою господарську діяльність з позицій здорового глузду, одночасно беручи участь у тих складових частинах аграрних реформ, які їм давали змогу примножити виробничий потенціал особистої господарства, скажімо, розширити свою площу земельних угідь.

Отже, враховуючи зазначене, сутність постановки проблеми полягає в тому, щоб дослідити функціонування наявних форм аграрного господарювання й на основі одержаних результатів спрогнозувати можливий їхній розвиток як у сучасних умовах, так і на перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку форм господарювання в аграрному виробництві були раніше, зараз є і, на наше переконання, будуть актуальними на майбутнє у проведенні досліджень науковцями й практиками. Особливу увагу в цих аспектах привертають останні дослідження та публікації за наслідками результатів їхнього функціонування. Це зумовлено тим, що час, який минув від початку реформ, дає підстави об'єктивніше й реальніше оцінити те, що досягнуто в процесі реформування, використовуючи конкретну цифрову інформацію діяльності різних форм господарювання у сферах аграрного виробництва.

Серед науковців, які досліджували порушену проблему, автор цієї публікації, відзначив такі, як: В. П. Горьовий [2], О. В. Захарчук [4], Р. В. Заяць [5], І. В. Зубар [6], С. В. Кальченко [7], М. М. Кропивко [8], М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, М. М. Федоров, О. М. Шпичак [10], М. Г. Шульський [15] та ін.

Однак, які б не були різнобічні й глибокі дослідження функціонування форм господарювання в аграрному виробництві, вони завжди потребують певного оновлення, узагальнення та поглиблення наукових досліджень. Це зумовлено тим, що кожен господарський рік вносить нові, не подібні на минулі роки, ознаки діяльності різних організаційно-господарських структур, які впливають відповідним чином на формування певних тенденцій і закономірностей їхнього розвитку. І все це слід досліджувати як у сучасних умовах, так і на майбутнє, що й здійснено нами в цій публікації.

Мета статті полягає в тому, щоб привернути увагу науковців і практиків до проведення дослідження функціонування різних форм господарювання в аграрному виробництві. Одержані результати мають стати основою для обґрунтування доцільності діяльності різних форм господарювання в конкретному регіоні України.

Під час підготовки цієї публікації використано матеріали: законодавчих актів держави, Головного управління статистики у Львівській області, результати досліджень науковців, особисті спостереження автора та інші. В процесі дослідження використовували методи: абстрактно-логічний, монографічний, аналізу та синтезу, статистико-економічний, системного та порівняльного аналізу, розрахунково-конструктивний тощо. Використання різноманітних матеріалів щодо функціонування різних форм господарювання в

аграрному виробництві та застосування цілого комплексу різноманітних методів економічних досліджень дозволило у повній мірі розкрити тему обраної публікації й досягти поставленої мети.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі форму господарювання трактують, як «комплекс конкретних способів, які використовує суб'єкт господарювання для привласнення предметів природи в процесі праці з метою створення певного блага або доведення його до конкретного споживача й отримання за це частини доходу» [9, с. 517]. Усі складові частини цього визначення у повній мірі відображають багатогранну діяльність кожної форми аграрного господарювання. Серед праць про форми господарювання на селі виділяються розробки науковців ННЦ «ІАЕ», у яких у деталізованій формі представлено матеріали аналізу їхнього розвитку [14]. Ми поділяємо їхні методичні підходи щодо виділення окремих форм господарювання (сільськогосподарські підприємства, з них фермерські господарства та господарства населення), з одного боку, та послідовності виконання певних робіт на кожному етапі дослідження, з іншого боку. І вважаємо за необхідне використати напрацювання вчених ННЦ «ІАЕ» у процесі проведення досліджень функціонування форм господарювання в аграрному виробництві на регіональному рівні. Поряд із цим ми вважаємо недоцільним, а в деякій мірі й неправомірним, що дві форми господарювання об'єднують в одну (сільськогосподарські підприємства й фермерські господарства) та показники розвитку фермерства відображають з трактуванням «з них фермерські господарства» [14], «чи в тому числі» [11]. На наше переконання, кожна форма господарювання повинна зайняти свою нішу у сферах аграрного виробництва й результати її функціонування слід відображати окремо. Це дає нам змогу об'єктивно оцінити внесок кожної господарської форми в розвиток сільськогосподарського виробництва.

Спільністю всіх форм господарювання в аграрному виробництві є, перш за все, наявність земельних угідь, з одного боку, та виробництво продукції з допомогою їхнього використання, з іншого боку. І, безумовно, в центрі цих взаємовідносин є людина з її потребами, прагненнями та можливостями. Отже, проаналізуємо, як змінювалася площа сільськогосподарських угідь у досліджуваних формах господарювання Львівщини (табл. 1).

Наведені дані показують, що розмір загальної площі сільськогосподарських угідь та її важливої складової частини – ріллі за період 1990–2015 рр. не зазнав істотних змін. Однак у динаміці спостерігається скорочення цих угідь, що зумовлює незворотні процеси – зменшення площі земель сільськогосподарського призначення. На ці процеси слід звертати особливу увагу, адже, по-перше, землі, що виведені із сільського господарства, майже ніколи не повернуть у цю галузь; по-друге, населення планети Земля збільшується, а його необхідно забезпечувати продуктами харчування, які в переважній більшості надходять від використання земель, площа яких зменшується. Для України в сучасних умовах це не є характерним, адже в нас

зменшується населення держави. Але слід взяти до уваги, що все так не буде залишатися, і в перспективі в нашій державі стабілізується ріст населення та відповідно зростуть його потреби в продуктах харчування.

Таблиця 1

Співвідношення площ сільськогосподарських угідь у досліджуваних аграрних формах господарювання Львівщини

Сільськогосподарські угіддя та форми господарювання	1990 р.		2000 р.	2010 р.	2015 р.		
	тис. га	%			тис. га	%	у % до 1990 р.
Сільськогосподарські угіддя, всього	1283,1	100,0	1274,7	1265,5	1261,5	100,0	98,3
у тому числі: сільськогосподарські підприємства	1139,3	88,8	631,9	469,4	527,4	41,8	46,3
господарства населення	143,8	11,2	642,8	796,1	734,3	58,2	5,2 раза
рілья, всього	870,4	67,8	823,4	796,4	794,1	62,9	91,2
у тому числі: сільськогосподарські підприємства	754,8	58,8	435,3	272,9	310,5	24,6	41,1
господарства населення	115,6	9,0	388,1	523,5	483,6	38,3	4,2 раза
Рівень розораності сільськогосподарських угідь, всього, %	67,5	x	64,6	62,9	62,9	x	-4,6
у тому числі: сільськогосподарські підприємства	66,5	x	68,9	58,1	58,8	x	-7,7
господарства населення	80,4	x	60,3	65,7	65,9	x	-14,5

Джерело: тут і далі використано матеріали статистичного щорічника [11].

Щодо сільськогосподарських угідь в розрізі окремих форм аграрного господарювання, то ці процеси характеризуються різновекторністю змін як у бік збільшення в одних формах, так і зменшення в інших, і навпаки. Так, скажімо, з початку реформ площа сільськогосподарських угідь у господарствах населення почала збільшуватися, а в сільськогосподарських підприємствах – зменшуватися. Із часом ці процеси набули зворотного характеру, у зв'язку із чим виникає питання про те, як ці зміни відбуватимуться надалі. Вважаємо, що ці процеси будуть розвиватися до того часу, поки не буде встановлено оптимальне співвідношення площ земельних угідь у цих формах господарювання. Не менш важливою проблемою в питаннях доцільного використання сільськогосподарських угідь є їхня розораність. Проведенні аграрні реформи не внесли істотних змін у розв'язання назрілих проблем. У сучасних умовах і на майбутнє слід зменшувати розораність земель і довести її, скажімо, до таких показників, які є в країнах Заходу, на розвиток яких ми орієнтуємо вітчизняне аграрне виробництво. Тут повинен спрацювати принцип: «Менше землі в обробітку, вища продуктивність її використання, більше виробництво продукції». За такою тріадою і слід розвивати вітчизняне аграрне виробництво

в різних формах господарювання, що функціонують.

Наявність земель, їхнє використання забезпечує виробництво певних видів аграрної продукції, обсяги яких у розрізі аграрних форм господарювання Львівщини, представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Виробництво аграрної продукції у Львівській області за формами господарювання, тис. т

Види продукції	Порядковий номер	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2015 р. у % до	
							1990 р.	2013 р.
Зерно	1	1009,7	421,4	622,6	1186,1	1366,3	135,3	115,2
	2	990,8	260,0	324,0	784,0	910,8	91,9	116,2
	3	221,4	221,4	298,6	402,1	455,5	24,1 рази	113,3
Цукрові буряки (фабричні)	1	1597,4	4006	529,5	653,7	583,0	36,5	89,2
	2	1597,4	190,6	496,9	630,7	573,3	35,9	90,9
	3	-	210,0	32,6	23,0	9,7	-	42,2
Ріпак	1	21,4	14,2	97,2	153,7	141,2	6,6 рази	91,9
	2	21,4	14,2	97,2	153,7	141,2	6,6 рази	91,9
	3	-	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-
Картопля	1	1331,8	1510,3	1258,8	1573,4	1622,5	121,8	103,1
	2	234,2	17,0	48,9	45,9	46,3	19,8	100,9
	3	1097,6	1493,3	1209,9	1527,5	1576,2	143,6	10
Овочі	1	181,8	268,6	411,9	456,7	483,5	266,0	150,9
	2	139,4	12,1	19,2	23,2	35,3	25,3	152,2
	3	42,4	256,5	392,7	433,5	448,2	10,6 рази	103,4
Плоди та ягоди	1	112,6	90,5	90,1	97,3	106,8	94,8	109,8
	2	23,6	1,2	0,8	3,3	10,1	3,9 рази	3,1 рази
	3	110,0	89,3	89,3	94,0	96,7	87,9	102,9
М'ясо (у забійній масі)	1	180,9	68,4	115,1	133,1	119,9	66,3	90,1
	2	11,3	6,7	51,9	70,3	60,6	54,4	86,2
	3	69,6	61,7	63,2	62,8	59,3	85,2	94,4
у т. ч.: яловичина і телятина	1	91,2	34,8	33,1	30,8	27,9	30,6	90,6
	2	83,5	5,7	2,4	4,7	3,0	3,6	63,8
	3	7,7	29,1	30,7	26,1	24,9	3,2 рази	95,4
свинина	1	50,3	23,3	31,5	39,1	47,7	94,8	122,0
	2	10,2	0,5	10,7	17,1	24,1	236,2	140,9
	3	4,1	22,8	20,8	22,0	23,6	58,9	107,3
м'ясо птиці	1	37,8	8,9	47,6	60,3	42,7	113,0	70,8
	2	16,8	8,5	38,8	48,4	33,5	199,4	69,2
	3	21,0	22,8	8,5	11,9	9,2	43,8	77,3
Молоко	1	1083,9	1032,0	656,2	619,4	571,2	52,7	92,2
	2	588,1	66,0	22,9	26,4	25,6	4,4	97,0
	3	495,8	966,0	633,3	593,0	545,6	110,0	92,0
Яйця, млн шт.	1	728,6	465,9	576,8	530,8	536,6	73,6	101,1
	2	357,5	551,3	136,0	67,0	59,3	16,6	88,5
	3	371,1	410,6	440,8	463,8	477,3	128,6	102,9

Примітка. 1 – виробництво продукції всіма формами господарювання;
2 – виробництво продукції сільськогосподарськими підприємствами;
3 – виробництво продукції господарствами населення.

Наведені дані показують, що у 2015 р. у порівнянні з 1990 р. збільшився обсяг виробництва продукції зернових, ріпаку, картоплі, овочів, проте зменшилось продукування цукрових буряків, які були чи не основною технічною культурою у Львівській області за колишніх форм аграрного господарювання. Про виробництво такої цінної продукції як льон узагалі немає ніякої інформації. Це саме можна зазначити й про хміль – культуру, яка раніше мала значне поширення на Львівщині, проте майже забуту в сучасних умовах. Поряд із цим слід нагадати, що хмелярство – це галузь, яка вимагає значних матеріальних затрат і їх було здійснено за колишньої системи. У теперішніх умовах є ще потенційні можливості відродження хмелярства.

Якщо в рослинництві вирощування окремих видів сільськогосподарських культур супроводжується деяким зростанням обсягу виробництва продукції, то у тваринництві таких тенденцій майже не спостерігається (за винятком виробництва м'яса птиці під час зіставлення даних 2015 р. з показниками 1990 р. і продукції свинарства у порівнянні з 2013 р.). Фактично обсяг виробництва у 2015 р. не досягнув рівня дореформеного періоду (1990 р.) і допущено значне зменшення порівняно з показниками 2013 р. Усе це вказує на занедбаність тваринницької галузі як у цілому на Львівщині, так і в розрізі окремих форм господарювання.

Із цього приводу слід звернути увагу на обсяг виробництва аграрної продукції господарствами населення, зміни показників розвитку якого неадекватна зростанню площ сільськогосподарських угідь (табл. 1). Проведене дослідження показує, що власники особистих селянських господарств через певні причини, в основному об'єктивні, обробити наявні земельні площі фактично не мають змоги. Розв'язання цих проблем буде відбуватися шляхом перерозподілу сільськогосподарських угідь між іншими формами господарювання, перш за все, сільськогосподарськими підприємствами та частково фермерськими господарствами.

Аналізуючи дані табл. 2 слід звернути увагу ще на деякі обставини, а саме: на виробництво деяких видів сільськогосподарської продукції господарствами населення. Передусім це продукування зерна та продукції технічних культур (цукрових буряків, ріпаку). Так, скажімо, якщо у 1990 р. ці форми господарювання не вирощували цукрових буряків і ріпаку та мінімально виробляли продукцію зернових культур, то в наступні роки ситуація змінилася в бік збільшення. Із цього проводу цілком закономірно постає питання про те, чи є потреба в сучасних умовах і тим більше на майбутнє вирощувати ці культури в особистих господарствах населення. Вважаємо, що ні, оскільки ці культури є високотехнічними та високотехнологічними, і саме через це їх повинні вирощувати великі за розмірами сільськогосподарські підприємства. Не варто на початку III-го тисячоліття повертатися в доісторичні епохи розвитку землеробства з використанням, скажімо, лопати, серпа та ціпа. Зовсім по-іншому слід підходити до використання наявних можливостей господарств населення у вирощуванні трудомістких сільськогосподарських культур

(картоплі, овочів, плодоягідних культур тощо). Це підтверджується даними табл. 2, які вказують, що обсяг виробництва продукції цих культур характеризується стабільністю за досліджуваний період.

Отже, у процесі дослідження функціонування рослинництва нами встановлено певні тенденції та закономірності розвитку цієї галузі. Щодо тваринництва, то з огляду на його специфічність, слід перш за все виявити ті чинники, які гальмують розвиток цієї галузі. Їх, безумовно, є багато, однак найбільш вагома причина полягає в тому, що допущено значне зменшення поголів'я окремих видів сільськогосподарських тварин (табл. 3). Найбільше зменшилось поголів'я великої рогатої худоби – основи розвитку тваринництва. Не будемо вдаватися в деталізацію аналізу зменшення поголів'я тварин, адже наведенні показники в табл. 3 реально відображають ці негативні зміни. Однак відзначимо, що як на регіональному, так і державному рівнях, необхідно приймати відповідальні рішення щодо зміни ситуації, що склалася. Як і якими повинні бути ці заходи – це тема окремого наукового дослідження.

Таблиця 3

Наявність поголів'я сільськогосподарських тварин у господарських формуваннях Львівщини, тис. гол.

Види тварин	Порядковий номер	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2015 р. у % до	
							1990 р.	2013 р.
Велика рогата худоба, всього	1	1095,4	565,7	251,9	240,4	203,4	18,6	84,6
	2	695,8	103,5	24,2	22,8	20,1	2,9	88,2
	3	399,6	462,2	227,7	217,6	183,3	45,9	84,2
у тому числі: корови	1	404,7	336,9	161,7	146,6	129,7	32,0	88,4
	2	185,2	36,1	9,8	9,0	7,8	4,2	86,7
	3	219,5	300,8	151,9	137,6	121,9	55,5	88,6
Свині	1	383,8	260,8	296,4	334,7	348,6	90,8	104,1
	2	165,3	19,8	109,5	152,8	196,7	116,2	148,1
	3	214,5	241,0	186,9	181,9	151,9	70,8	83,5
Вівці та кози	1	64,0	33,5	22,6	31,8	30,5	47,7	95,9
	2	43,0	0,7	2,0	3,8	4,6	10,7	121,1
	3	21,0	32,8	20,6	28,0	25,9	123,3	92,5
Коні	1	47,1	61,3	50,1	46,0	46,8	99,4	101,7
	2	43,7	12,4	0,1	0,8	0,6	1,4	0,8
	3	3,4	54,1	49,1	45,2	46,2	13,6 раза	102,2
Птиця	1	10444,8	7186,9	7961,5	9063,1	8241,2	78,9	90,9
	2	4748,7	425,2	3159,9	3873,2	2844,1	59,9	73,4
	3	5696,1	5841,6	4801,6	5189,9	5397,1	94,8	104,0

Примітка. 1 – наявність поголів'я тварин у всіх формах господарювання;
2 – наявність поголів'я тварин у сільськогосподарських підприємствах;
3 – наявність поголів'я тварин у господарствах населення.

У Львівській області, як і в інших областях України, крім названих раніше форм господарювання (сільськогосподарські підприємства, господарства населення), функціонує ще одна важлива й новосформована форма, яка проявляється в діяльності фермерських господарств. Фермерська форма

діяльності має багатовікову історію свого розвитку в передових країнах світового простору, однак в Україні вона сформувалась і функціонує з кінця минулого століття. На фермерство у нас покладали досить великі надії, зокрема «за розрахунками експертів, фермери України можуть нагодувати 200 млн чоловік» [13]. Це стверджувалось авторитетними фахівцями у 1995 р. Однак, теперішня реальна дійсність показує, що ці розрахунки залишилися скоріше добрими й обнадійливими мріями, ніж досягнутими показниками фермерської діяльності. Проте, незважаючи на такі надто оптимістичні сподівання в передбаченнях експертів і протилежно одержувані фактичні результати функціонування фермерської форми господарювання, все-таки фермерство в сучасних умовах сформоване в Україні й забезпечує певний обсяг виробництва аграрної продукції, проте, на превеликий жаль, не такий, на який сподівалися.

Таким чином, вітчизняне фермерство зайняло, хоч і незначну, нішу в різних сферах сільського господарства. На прикладі діяльності львівських фермерів розглянемо деякі показники їхнього господарювання (табл. 4). Як показують статистичні дані, в сучасних умовах на Львівщині функціонує більше однієї тисячі фермерських господарств. За досліджуваній період площа сільськогосподарських угідь у цієї форми господарювання мала стабільну величину в межах 52,1–52,4 тис. га, що становить з розрахунку на одне фермерське господарство в межах 45–55 га цих угідь. Неабиякий інтерес у процесі дослідження діяльності фермерських господарств займає обсяг виробництва продукції як у загальному вимірі, так і в галузевому розрізі.

Таблиця 4

Основні показники діяльності фермерських господарств Львівщини

Показники	2000 р.	2010 р.	2013 р.	2015 р.	2015 р. у % до	
					2000 р.	2013 р.
Кількість господарств, одиниць	1164	956	1025	1044	89,7	101,9
Площі сільськогосподарських угідь – усього, тис. га	52,1	52,1	52,3	52,4	100,6	100,2
У % до загальної площі сільськогосподарських угідь в області	4,1	4,1	4,1	4,2	+0,1	+0,1
Припадає сільськогосподарських угідь на одне господарство, га	45	55	51	50	111,1	98,0
Вироблено продукції, всього	<u>50,2*</u> 0,7**	<u>502,2</u> 6,8	<u>618,9</u> 7,0	<u>543,2</u> 6,0	<u>10,8 раз</u> +5,3	<u>87,8</u> -0,1
у тому числі: рослинництва	<u>45,2</u> 1,3	<u>166,9</u> 4,4	<u>202,8</u> 3,9	<u>239,0</u> 6,7	<u>5,3 раз</u> +5,4	<u>117,9</u> +2,8
тваринництва	<u>5,0</u> 0,1	<u>335,3</u> 9,4	<u>416,1</u> 11,3	<u>304,2</u> 8,6	<u>60,8 раз</u> +8,5	<u>73,2</u> -2,7
Припадає виробленої продукції на одне господарство	43,1	525,3	603,8	520,3	12,1 раз	86,2

Примітка. *чисельник – вартість виробленої аграрної продукції в постійних цінах 2010 р., млн грн; **знаменник – питома вага виробленої фермерами продукції в загальному обсязі її виробництва в області, %.

Із цього приводу відзначимо, що у 2000 р. розвиток фермерства Львівщини характеризувався низькими показниками, однак у наступні роки ситуація докорінно змінилася – фермерські господарства стали виробляти аграрної продукції на порядок більше, ніж раніше. Позитивним у діяльності фермерів Львівщини є те, що в структурі виробництва аграрної продукції всіма категоріями господарств вони виробляють більше продукції, ніж наявна в них площа сільськогосподарських угідь у відносному обчисленні (питома вага площ сільськогосподарських угідь у фермерському користуванні в загальнообласному обчисленні становила стабільну величину в межах 4,1–4,2 %). Стабілізувальну роль фермерська форма господарювання відіграє під час виробництва тваринницької продукції.

Висновки. На основі проведеного дослідження стану функціонування форм господарювання в аграрному виробництві Львівщини та можливості їхнього дальшого розвитку можна констатувати таке:

– реформування різних сфер аграрних відносин зумовило формування різноманітних форм господарювання, функціонування яких відображається в діяльності сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств і господарств населення. Їхнє функціонування характеризується наявністю в користуванні різних площ сільськогосподарських угідь;

– наявність площ земельних угідь зумовлює необхідність їхнього використання для виробництва конкретних видів сільськогосподарської продукції. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що зернові й технічні культури слід розміщувати в крупних формах господарювання, а трудомісткі культури (картопля, овочі, плодово-ягідні тощо) – у дрібних формах господарювання, насамперед у господарствах населення;

– фермерство Львівщини, хоч і володіє незначними площами земельних угідь, однак забезпечує певний обсяг виробництва аграрної продукції і тим самим ця форма аграрного господарювання зайняла відповідну нішу у сферах сільськогосподарського виробництва. Позиції фермерів України в цих напрямках слід розвивати й укріплювати як в умовах сучасності, так і на перспективу.

Проведене дослідження функціонування форм господарювання в аграрному виробництві дає підстави стверджувати, що кожна із них має право на існування. Сутність проблеми щодо дальшого їхнього функціонування полягає не в протиставленні одна одній, а в діалектичному їхньому поєднанні та взаємоузгодженості їхньої діяльності. Як це зробити? Як розв'язати назрілі проблеми? Відповіді на ці архіважливі питання можна дати на основі поглибленого дослідження наявних форм аграрного господарювання, що вимагає підготовки нової публікації за обраною темою дослідження.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа в Україні / [П. І. Гайдучський, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров, М. Й. Малік, М. Я. Дем'яненко] ; за ред. П. І. Гайдучького. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 424 с.

2. Горьовий В. П. Фермерство України : теорія, методологія, практика : монографія / В. П. Горьовий. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2007. – 540 с.
3. Про фермерське господарство [Електронний ресурс] : Закон України № 973-IV від 19 червня 2003 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
4. Захарчук О. В. Розвиток малих форм господарювання в Україні та досвід Польщі / О. В. Захарчук, О. В. Вишневецька // Економіка АПК. – 2014. – № 10. – С. 75–78.
5. Заяць Р. В. Форми господарювання та підприємницька діяльність / Р. В. Заяць // Економіка, фінанси, менеджмент : актуальні питання науки і практики. – 2015. – № 2. – С. 60–67.
6. Зубар І. В. Развитие малых форм хозяйствования в регионе / И. В. Зубар // Економіка АПК. – 2014. – № 11. – С. 106–109.
7. Кальченко С. В. Розвиток особистих селянських господарств в умовах системних трансформацій аграрного сектора : монографія / С. В. Кальченко. – Мелітополь : Люкс, 2015. – 425 с.
8. Кропивко М. М. Класифікація господарств населення як форма малого сільськогосподарського підприємництва / М. М. Кропивко // Зб. наук. праць ТДАТУ. Економічні науки. – 2013. – № 2/22. – С. 135–142.
9. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. – Т. 2 / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. І. Юрій ; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
10. Розвиток підприємництва і кооперації : інституціональний аспект : монографія / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. – 432 с.
11. Статистичний щорічник Львівської області за 2015 рік. – Ч. 1 / за ред. С. Зимовіної. – Львів, 2016. – 360 с.
12. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – 2-ге вид., перероб і доп. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.
13. Фермери України можуть нагодувати 200 мільйонів чоловік. – Високий замок, 1995. – 1 червня.
14. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2004. – 70 с.
15. Шульський М. Г. Проблеми розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві Львівщини / М. Г. Шульський // Аграрна наука, освіта, виробництво : сучасний стан, проблеми та перспективи інтеграції : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 30-річчю Миколаїв. нац. аграр. ун-ту, 12–14 листопада 2014 р. – Миколаїв, 2014. – С. 23–25.
16. Chavas J.-P. On the economics of agricultural production / J.-P. Chavas // The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics – 2008. – Vol. 52, Is. 4. – P. 365–380. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8489.2008.00442.x>.

17. Glossary Enterprise and Industry [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/enterprise/glossary/index_en.htm.
18. Glossary of statistical terms [Electronic resource]. – Mode of access : <http://stats.oecd.org/glossary>.

References

1. Haidutsyyi, P. I. ed. (2005), *Agrarna reforma v Ukraini* [Agrarian reform in Ukraine], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.
2. Horovyi, V. P. (2007), *Fermerstvo Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Farming Ukraine: theory, methodology, practice], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine « About the farmer », available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
4. Zakharchuk, O. V. and Vyshnevetska, O. V. (2014), Development of small farms in Ukraine and the polish experience. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 75–78.
5. Zayats, R. V. (2015), Forms of business organization and entrepreneurial activity. *Economy, finances, management: topical issues of science and practical activity*, no. 2, pp. 60–67.
6. Zubar, I. V. (2014), Development of small forms of management in the region. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 106–109.
7. Kalchenko, S. V. (2015), *Rozvytok osobystykh selianskykh hospodarstv v umovakh systemnykh transformatsii ahrarnoho sektora* [Development of private households in the conditions of systemic transformation of the agricultural sector], Liuks, Melitopol, Ukraine.
8. Kropyvko, M. M. (2013), Classification of of households as a form of small agricultural entrepreneurship. *Zbirnyk naukovykh prats TDATU. Ekonomichni nauky*, no. 22, pp. 135–142.
9. Mochernyi, S. V. ed. (2006), *Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk* [Economic encyclopaedic dictionary], Svit, Lviv, Ukraine.
10. Lupenko, Yu. O., Malik, M. J. and Zayats, V. M. et al. (2016), *Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt* [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.
11. Zymovina, S. ed. (2016), *Statystychnyi shchorichnyk Lvivskoi oblasti za 2015 rik* [Statistical Yearbook of the Lviv region in 2015], Lviv, Ukraine.
12. Lupenko, Yu. O. and Mesel-Veseliak, V. Ya. eds. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [The strategic directions of development of agriculture of Ukraine till 2020], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.
13. Farmers Ukraine could feed the 200 million people (1995), *Vysoky zamok*, 1 June.
14. Sabluk, P. T. and Mesel-Veseliak, V. Ya. eds. (2004), *Formy hospodariuvannia na seli (analiz rozvytku)* [Forms of economic activity the village (analysis of development)], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.
15. Shulskyi, M. H. (2014), Problems of development organizational and legal

forms economic activity agricultural production in Lviv region. *Ahrarna nauka, osvita, vyrobnytstvo: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy intehratsii* [Agricultural science, education, production: current status, problems and prospects of integration], Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia [International scientific-practical conference], Mykolayiv, Mykolayiv State Agrarian University, Ukraine, November 12–14, pp. 23–25.

16. Chavas, J.-P. (2008), On the economics of agricultural production. *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, vol. 52, is. 4, pp. 365–380. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8489.2008.00442.x>.

17. The official site of European Commission European Commission (2016), Glossary Enterprise and Industry, available at: http://ec.europa.eu/enterprise/glossary/index_en.htm.

18. The Organisation for Economic Cooperation and Development (2016), Glossary of statistical terms, available at: <http://stats.oecd.org/glossary>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Шульський М. Форми господарювання в аграрному виробництві: стан і можливості розвитку [Electronic resource] / М. Шульський // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 2. – pp. 159–171. – Mode of access : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Shulskyi, M. (2017), Forms of management in agricultural production: state and development opportunities. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 2, pp. 159–171 available at: www.are-journal.com.